

Onderzoek governance Nationaal Park Schiermonnikoog

Definitief concept t.b.v. bespreking tijdens het Overlegorgaan 30 oktober 2025

Vooraf

In juni 2024 is door het Overlegorgaan het [Ambitieplan Nationaal Park Schiermonnikoog 2024](#) vastgesteld, waarin partijen binnen het Nationaal Park aangeven waar ze in de komende 10 jaar gezamenlijk naar toe willen werken. Afgeleid van het wensbeeld 'Schiermonnikoog in 2050' worden verschillende ambities benoemd en geconcretiseerd in doelen voor de korte en langere termijn.

Onderdeel van het Ambitieplan is de Uitvoeringsagenda. De wens is daarbij om richting de uitvoering ook naar de governance te kijken: Wat gaat goed en wat kan er beter?

Deze rapportage bevat de bevindingen van de evaluatie van de governance van het Nationaal Park Schiermonnikoog. Aan de hand van gesprekken met leden van het Overlegorgaan, de werkgroepen, betrokken inwoners & ondernemers, en een raadpleging via 'Schitterend Schiermonnikoog' is deze evaluatie uitgevoerd in de periode juni-september 2025. Specifiek is daarbij gekeken naar het functioneren van de huidige organisatiestructuur en de wijze waarop inwoners van Schiermonnikoog bij het park worden betrokken.

In dit rapport beschrijven we eerst de hoofdpunten van ons advies. Vervolgens beschrijven we de governance (de formele organisatie en hoe die werkt), waarna we de conclusies uit de gesprekken samenvatten.

In dit rapport kijken we vooral vooruit (hoe kan het beter), zonder de signalen over het verleden die uit de gesprekken naar voren zijn gekomen, te negeren. We hebben die signalen vooral gebruikt voor de formulering van ons advies.

Het rapport bevat geen waardering van het park zelf of over de resultaten die in het gebied zijn behaald. Wel gaan we in op inhoudelijke casussen om inzicht te krijgen in wat beter kan. Met als doel om een basis te leggen voor een frisse, gezamenlijke stap vooruit.

Wing, oktober 2025

Els Wouda/Kees van Es

Inhoud

Hoofdpunten advies

- Zet het Ambitieplan centraal voor vervolg 5
- Breng inspiratie terug in het overleg 6
- Betrek jongeren 7
- Versterk de borging van afspraken 8
- Vergroot de zichtbaarheid van het Nationaal Park 9

Context en aanleiding

- Ontwikkeling Nationaal Park Schiermonnikoog 11
- Aanleiding en vraag 12
- Ambities Nationaal Park (Ambitieplan) 13

Stappen uitvoering

- Aanpak 15
- Betrokkenheid partijen, inwoners en bezoekers 16

Bevindingen gesprekken en enquête

- Organisatie 18
- Partijen 20
- Overlegorgaan 21
- Werkgroepen 24
- Beheerstichting 25
- Publieksavond 26

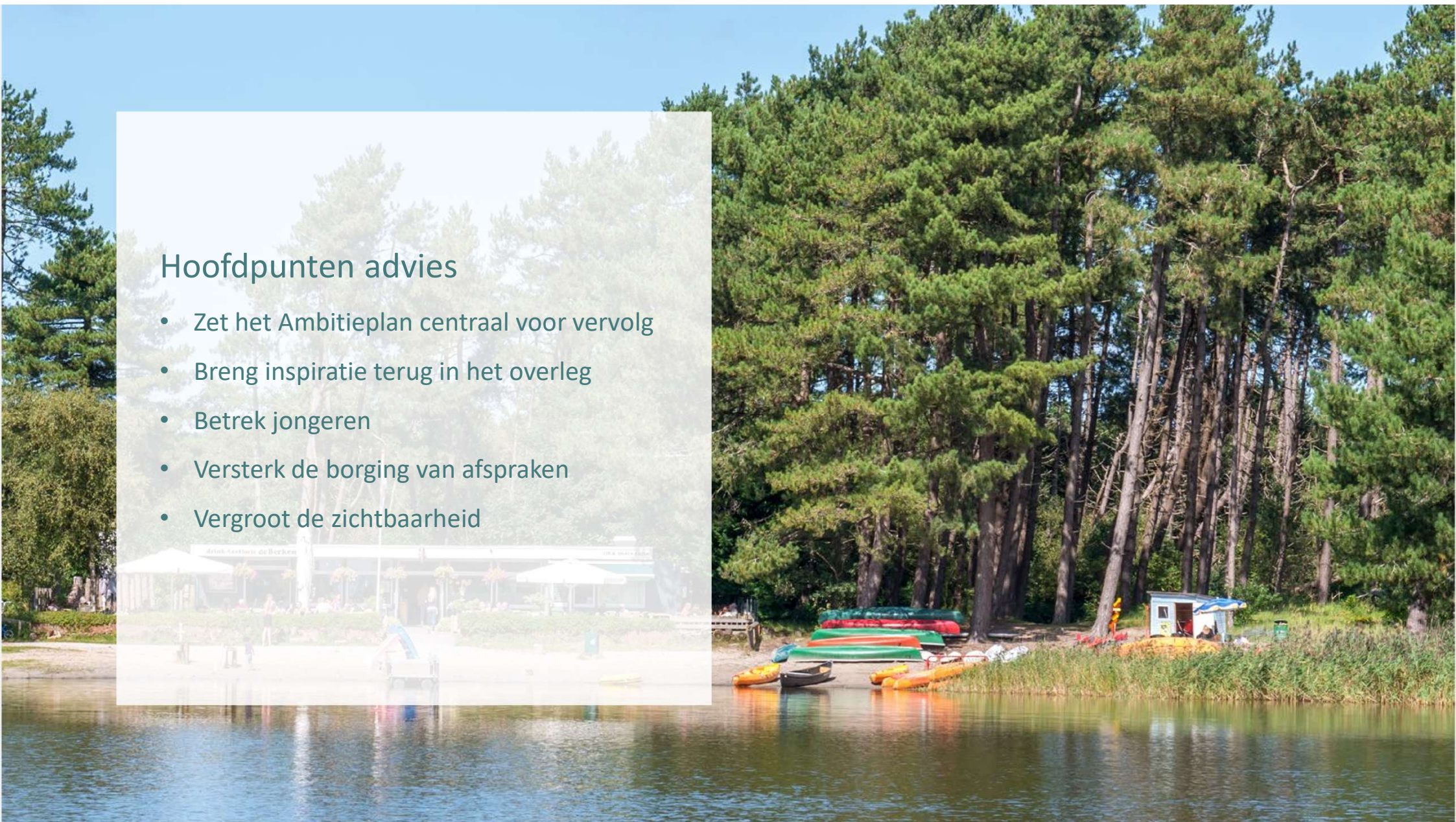
Conclusies uit de gesprekken

- Organisatie 29
- Behoefte aan frisse doorstart 30
- Betrokkenheid eilanders 31
- Zichtbaarheid naar binnen en naar buiten 32
- Inspiratie 33
- Rol van de terreinbeheerder 34

Bijlagen

Hoofdpunten advies

- Zet het Ambitieplan centraal voor vervolg
- Breng inspiratie terug in het overleg
- Betrek jongeren
- Versterk de borging van afspraken
- Vergroot de zichtbaarheid

Zet het Ambitieplan centraal voor vervolg

Het traject richting het vaststellen van het Ambitieplan is als positief ervaren: samen werken aan de toekomst van het Nationaal Park geeft energie. Zet deze positieve energie door, door in de uitwerking van de Uitvoeringsagenda per ambitie **thematafels** te organiseren en inwoners en andere partijen daar actief bij te betrekken. Waar mogelijk kan worden aangesloten bij bestaande trajecten.

De uitwerking van de doelen per ambitie in de thematafels geven richting aan het werkproces en de mogelijkheid om inwoners ook gericht te laten meedenken en gebiedskennis in te brengen. Wijs in overleg **'ambitie-trekkers'** aan vanuit de betrokken partijen die de thematafels trekken, en kijk wat nodig is om de ambities te concretiseren. Partijen binnen de samenwerking en betrokken inwoners kunnen zich aanmelden om deel te nemen aan de thematafels.

Geef vanuit de Overlegorgaan expliciet de opdracht om gezamenlijk invulling te geven aan de Uitvoeringsagenda zoals opgenomen in hoofdstuk vijf van het Ambitieplan. Concreet gaat het hierbij om het formuleren van projecten, gekoppeld aan onderwerpen voor concrete uitvoering (het verder invullen van de tabel). Kijk vanuit de ambities of de juiste partijen nog aan tafel zitten.

Op basis van het Ambitieplan zien we de volgende thematafels voor ons:

- Beschermen en versterken van de natuur
- Zelfvoorzienend eiland (water en energie)
- Natuur- en toekomstbestendige landbouw
- Beleving: balans recreatie en natuur
- Cultuurhistorie
- Communicatie en educatie (gekoppeld aan uitvoering van jaarplan IVN)

Voor de volledige looptijd van het Uitvoeringsagenda is het belangrijk dat er voldoende **middelen en capaciteit** beschikbaar zijn om de uitvoering daadwerkelijk te realiseren. Met het terugdraaien van de voorgenomen bezuinigingen op de meerjarenbegroting voor de Nationale Parken door de Tweede Kamer is er t/m 2030 een stevige basis om te werken aan de ambities van het Ambitieplan. Kijk ook naar de periode daarna, omdat het Uitvoeringsplan langer doorloopt.

Breng inspiratie terug in het overleg

Er is behoefte aan meer inspiratie binnen de overleggen van het Nationaal Park.

Maak meer ruimte voor het inhoudelijk gesprek op basis van bijvoorbeeld presentaties die energie geven en die de samenwerking stimuleren.

De vergaderingen zijn nu vaak vol met procedurele onderwerpen en herhalende beheervragen, wat leidt tot verminderde energie.

Overlegorgaan

Rond onderwerpen zoals jaarplannen, begroting en financiën zoveel mogelijk **schriftelijk** af, zodat de vergadertijd vooral benut kan worden voor inhoudelijke en inspirerende thema's. **Start met inspiratie**, zoals een gastspreker, praktijkvoorbeeld of verhaal van betrokken eilanders, jongeren of beheerder, om daarna de meer organisatie-achtige zaken te bespreken. Benut hierbij ook de **thema's uit het Ambitieplan** voor inhoudelijke verdieping en aansluiting bij de ambities van het Nationaal Park.

Publieksavond

Behoud de publieksavond als belangrijk inspraakmoment voor inwoners en betrokkenen, maar maak de vorm aantrekkelijker en **interactiever**. Kijk of je meer gebruik kan maken van interactieve werkvormen en filmpjes. Naast het bespreken van de agenda van het Overlegorgaan zou er ook ruimte moeten zijn voor **verhalen en ontmoeting**: nodig inwoners en ondernemers uit om korte verhalen, ervaringen of initiatieven te delen. Zorg voor voldoende interactiemogelijkheden tussen eilandvertegenwoordigers en overige deelnemers door een opstelling te kiezen die ontmoeting en uitwisseling bevordert.

Pas de vormgeving en **manier van uitnodigen** aan om jongeren beter te bereiken. Maak het overleg aantrekkelijker voor een jongere doelgroep bijvoorbeeld door gebruik te maken van visuele en digitale middelen en door jongeren een actieve rol te geven (bijv. door presentaties). Laat hier ook de jongeren (zie volgende sheet) over meedenken.

Zorg dat partijen uit het Overlegorgaan ook goed vertegenwoordigd zijn om vragen te kunnen beantwoorden.

Betrek jongeren

Jongeren, die kiezen voor een toekomst op het eiland, zijn een belangrijke groep. De huidige communicatie- en participatieactiviteiten sluiten onvoldoende aan bij de behoeften en leefwereld van deze doelgroep. Organiseer een structurele vorm van jongerenparticipatie (en de financiering ervan) om de betrokkenheid van deze doelgroep te vergroten en de kennis en innovatiekracht van deze doelgroep te benutten.

Vorm

Mogelijke vormen zijn:

1. Jongerenberaad

Jongerenberaad Nationaal Park Schiermonnikoog, naar het voorbeeld van het Jongerenberaad Waddengebied. Dit beraad kan gevraagd en ongevraagd advies geven. Zorg daarbij voor een zelfstandige rol (in plaats van 'meedenken en reageren op beleidsstukken'). Geef ze een duidelijke rol. Leer daarbij van ervaringen van andere nationale parken, zoals [Texel](#), [De Weerribben-Wieden](#) en de [Utrechtse Heuvelrug](#).

2. Jongerenadviesbureau IVN

Werk samen met het [Jongerenadviesbureau van IVN](#). Geef hen bijvoorbeeld de opdracht om met de focus op nieuwe media mee te denken over communicatie, bereik en betrokkenheid van jongeren. Dit sluit goed aan bij hun expertise: jongeren weten beter hoe zij hun leeftijdsgenoten kunnen bereiken en activeren.

3. Koppeling met het Leer- en Ontwikkelcentrum (LOC)

Verbind met het LOC om jongeren die al op het eiland studeren of werken te betrekken. Laat ze werken aan casussen en ook presenteren in het Overlegorgaan.

Versterk de borging van afspraken

Het Nationaal Park is een samenwerkingsverband waarbij partijen vanuit hun eigen verantwoordelijkheden en commitment bijdragen aan de overkoepelende ambities van het Nationaal Park. Het Nationaal Park en Overlegorgaan zijn geen zelfstandig rechtspersoon; de doorwerking van afspraken ligt veelal bij de deelnemende partners. Het commitment van deelnemers, interne afstemming en mandaat vooraf, en borging van afspraken achteraf is belangrijk voor de doorwerking.

Formaliseren van afspraken

Leg vast hoe besluiten en adviezen worden geborgd en teruggekoppeld binnen de deelnemende partners. Kijk ook hoe afspraken in het kader van de Uitvoeringsagenda verbonden kunnen worden aan meer formele beheer- en omgevingsplannen voor borging, zoals het Natura 2000-beheerplan en Integraal Waterplan.

Administratieve organisatie

Leg de administratieve organisatie, rollen en verantwoordelijkheden duidelijk vast, zoals ook de inspanningsverplichtingen voor de betrokken partijen gekoppeld aan het uitvoeringsprogramma en beschrijf procedures. Archiveer verslagen e.d. op een centrale plek, bij één van de betrokken overheden. Dit kan ook provincie-breed

⁸ worden ingericht, bijvoorbeeld digitaal op Dielplak.

Rol van de beheerstichting

Verken in hoeverre de beheerstichting ook een rol kan hebben in het inbrengen en bewaken van eerder gemaakte afspraken en gezamenlijke adviezen in het Overlegorgaan.

Verbinding met de achterban

Eilandvertegenwoordigers (maar ook de andere deelnemende overheden) hebben zelf de verantwoordelijkheid om afstemming met inwoners en hun achterban te organiseren en terug te koppelen. Zorg ook voor 'onboarding' van nieuwe vertegenwoordigers zodat ze gelijk kunnen instappen en verken ook samen wat zij nodig hebben van het Nationaal Park om hun achterban goed mee te nemen. Schrijf de verwachtingen van deze rol expliciet op.

Verbinding met publieksavond

Zorg er voor dat er na de publieksavond een overleg plaatsvindt tussen gemeente en eilandvertegenwoordiging over de inbreng van het eiland ter voorbereiding op het Overlegorgaan. Doe ook expliciet verslag van wat er uit de publieksavond wordt meegenomen en wat (en waarom) niet.

Vergroot de zichtbaarheid van het Nationaal Park

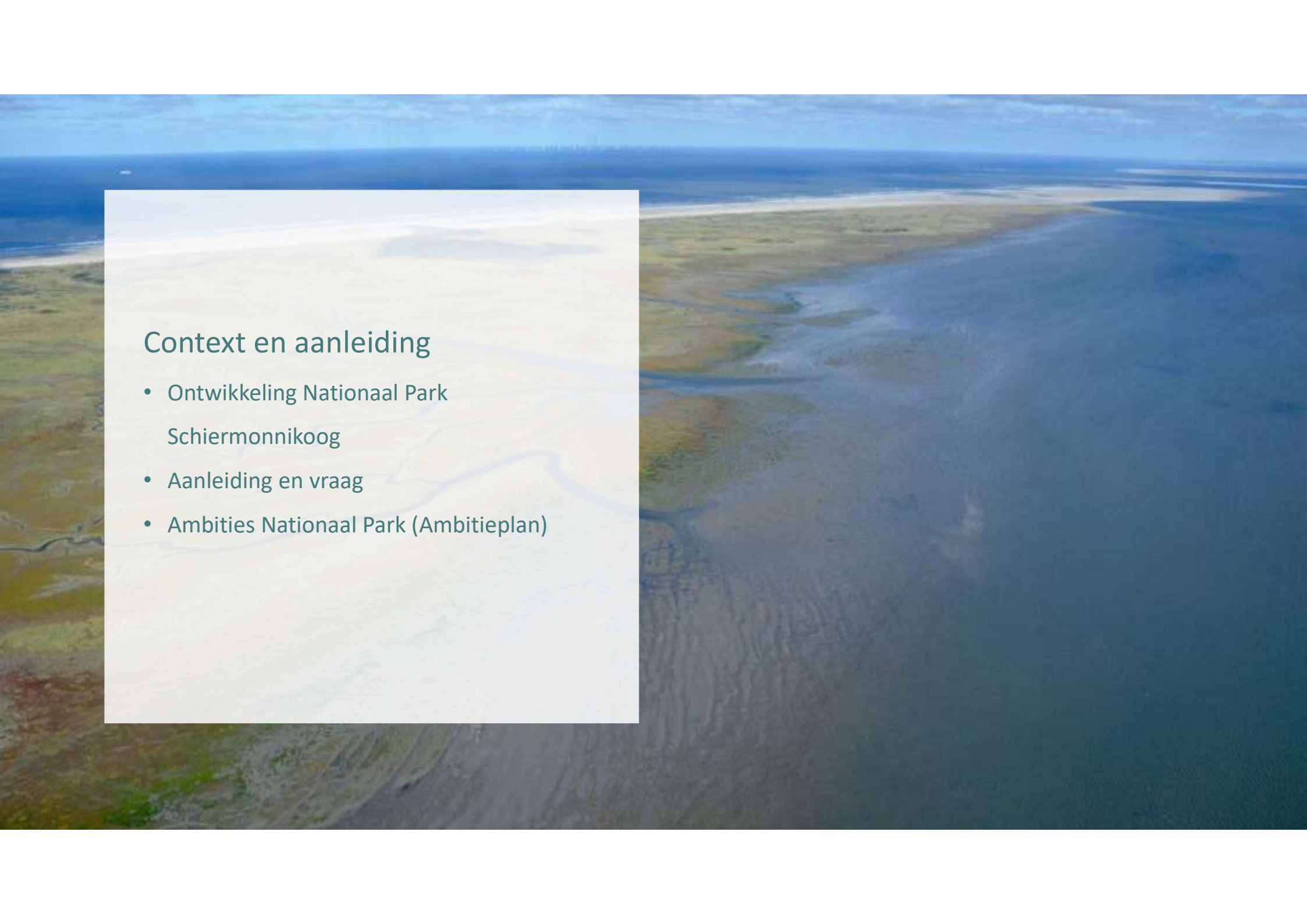
Onderdeel van het Ambitieplan is om de zichtbaarheid te vergroten. Met de uitvoering van het **jaarplan communicatie en educatie** wordt daar een stevige invulling aan gegeven, waarbij de focus vooral ligt op de zichtbaarheid naar buiten (bezoekers).

Heb ook expliciet aandacht voor de zichtbaarheid van het Nationaal Park voor **inwoners**. Communiceer over de **ambities uit het Ambitieplan** en de rol van bewoners en partijen bij de uitwerking van de ambities. Koppel de communicatie zo mogelijk aan de uitwerking van de Uitvoeringsagenda. Geef dit verder vorm binnen de werkgroep Communicatie en educatie.

Maak in de communicatie naar bewoners **helder onderscheid** tussen de rol van Natuurmonumenten als terreinbeherende organisatie (in opdracht van de provincie), het Nationaal Park en de gemeente. Maak (naast het communiceren van de overkoepelende gezamenlijke ambities) duidelijk vanuit welke organisatie een boodschap komt.

Kijk, om een brede doelgroep aan te spreken, ook naar **nieuwe media** zoals podcasts, filmpjes en 'influencers'. Bijvoorbeeld door inhoudelijke podcasts te maken met verhalen van eilandbewoners, die een gezamenlijk verhaal van het Nationaal Park vertellen. Verspreiding kan plaatsvinden via QR-codes op de boot, in de lokale krant en via sociale media (eventueel als onderdeel van de opdracht aan een 'Jongerenberaad'.

Breng het concept van '**gastheerschap**' sterker onder de aandacht bij (nieuwe) ondernemers. Bijv. door een welkomstpakket voor nieuwe ondernemers, met daarin het Ambitieplan en uitnodiging om gastheer te worden.

Context en aanleiding

- Ontwikkeling Nationaal Park Schiermonnikoog
- Aanleiding en vraag
- Ambities Nationaal Park (Ambitieplan)

Ontwikkeling Nationaal Park Schiermonnikoog

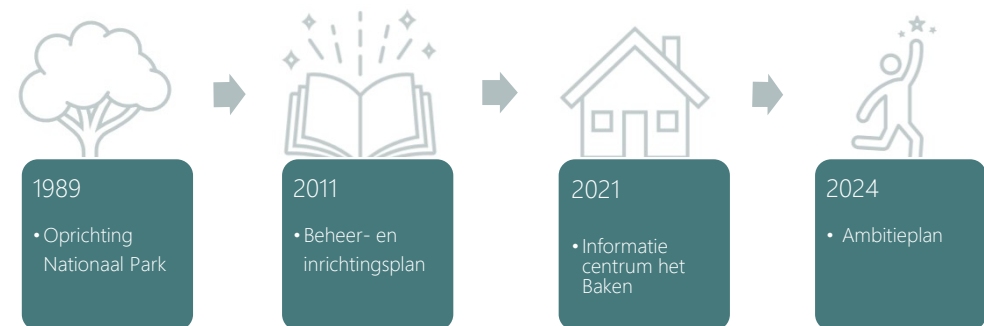
In 1989 werd het grootste deel van Schiermonnikoog aangewezen als Nationaal Park. Het 5400 hectare grote Nationale Park omvat bijna het hele eiland. De formele begrenzing in het noorden is de laagwaterlijn en in het zuiden het geulenselsel op het Wad. De bebouwde kom van Schiermonnikoog, de Banckspolder, het duingebied met recreatieve voorzieningen tussen Badweg en Prins Bernardweg, de Waddenhaven Schiermonnikoog en de veerdam zijn geen onderdeel van het Nationaal Park. Binnen het park komen uiteenlopende landschappen voor: van het wad tot de duinen en van het bos tot de Westerplas. De Duinen Schiermonnikoog en de omringende Noordzeekustzone en Waddenzee zijn aangewezen als Natura 2000-gebied.

In 2011 is het huidige Beheer- en Inrichtingsplan vastgesteld (BIP+). Het BIP+ heeft een hoog ambitieniveau: **Schiermonnikoog als eiland waar de natuur z'n gang gaat, waar tal van soorten hun plek vinden en waar mensen in vrijheid van het eiland genieten.**

Het huidige Ambitieplan uit 2024 constateert dat deze ambities van toen ook in deze tijd nog actueel zijn.

Sinds 2021 delen het Nationaal Park, Natuurmonumenten en VVV Schiermonnikoog een gezamenlijke plek in informatiecentrum Het Baken. Hier kunnen bezoekers terecht voor informatie, natuur- en andere excursies, activiteiten en het boeken van accommodaties.

In 2024 hebben de samenwerkende partners van het Nationaal Park een nieuw Ambitieplan opgesteld. Alle partijen hebben aangegeven zich in het plan te kunnen vinden. De ambitie is helder (uit: voorwoord Ambitieplan): **“we willen een Nationaal Park creëren dat een belangrijke functie vervult op het gebied van natuurbeheer, klimaatadaptatie en recreatie. We streven naar een harmonieuze balans tussen ecologische waarden en menselijke activiteiten. Daarbij betrekken we niet alleen de natuurliefhebbers, maar ook overheden, ondernemers, onderwijs en bewoners.”**

Aanleiding en vraag

Aanleiding

De aanleiding voor deze opdracht en advies is drieledig:

1. de uitvoering van het Ambitieplan en uitwerking richting de Uitvoeringsagenda;
2. de behoefte van de bestuurlijke leden van het Overlegorgaan aan meer duidelijkheid over hun rol en mandaat binnen dit orgaan;
3. het verzoek van inwoners om de samenwerking te evalueren.

Met de uitwerking van de Uitvoeringsagenda wil het Overlegorgaan samen met alle partijen en inwoners aan de slag te gaan met de uitwerking van de ambities zoals opgenomen in het Ambitieplan. De vraag is daarbij of de bestaande governance van het Nationaal Park passend is en/of verbeterd kan worden: *wat gaat goed en wat kan er beter?* Er is behoefte om vooruit te kijken en daarbij te leren van ervaringen over de governance uit het verleden. Er is behoefte om samen *'fris verder'* te gaan.

Opdracht

Onderzoek hoe de huidige samenwerking functioneert en het formuleren van een gedragen **advies** om zo nodig de governance aan te passen zodat deze aansluit bij ambities en rollen zoals geformuleerd in het Ambitieplan.

Aanvullende vragen

Naast het onderzoeken hoe de bestaande governance beter kan met het oog op de verdere uitvoering van het Ambitieplan, zijn aanvullende vragen gesteld:

- Het Overlegorgaan heeft geen juridische entiteit, waardoor besluiten niet automatisch geborgd zijn en deze vooral op basis van vertrouwen en commitment moeten doorwerken. Hoe kunnen deze beter geborgd worden en de doorwerking minder kwetsbaar maken?
- Er is behoefte aan balans tussen brede participatie en slagkracht in besluitvorming en uitvoering. Hoe kunnen we dat versterken?

Ambitieplan Nationaal Park Schiermonnikoog

Wensbeeld (Ambitieplan, juni 2024)

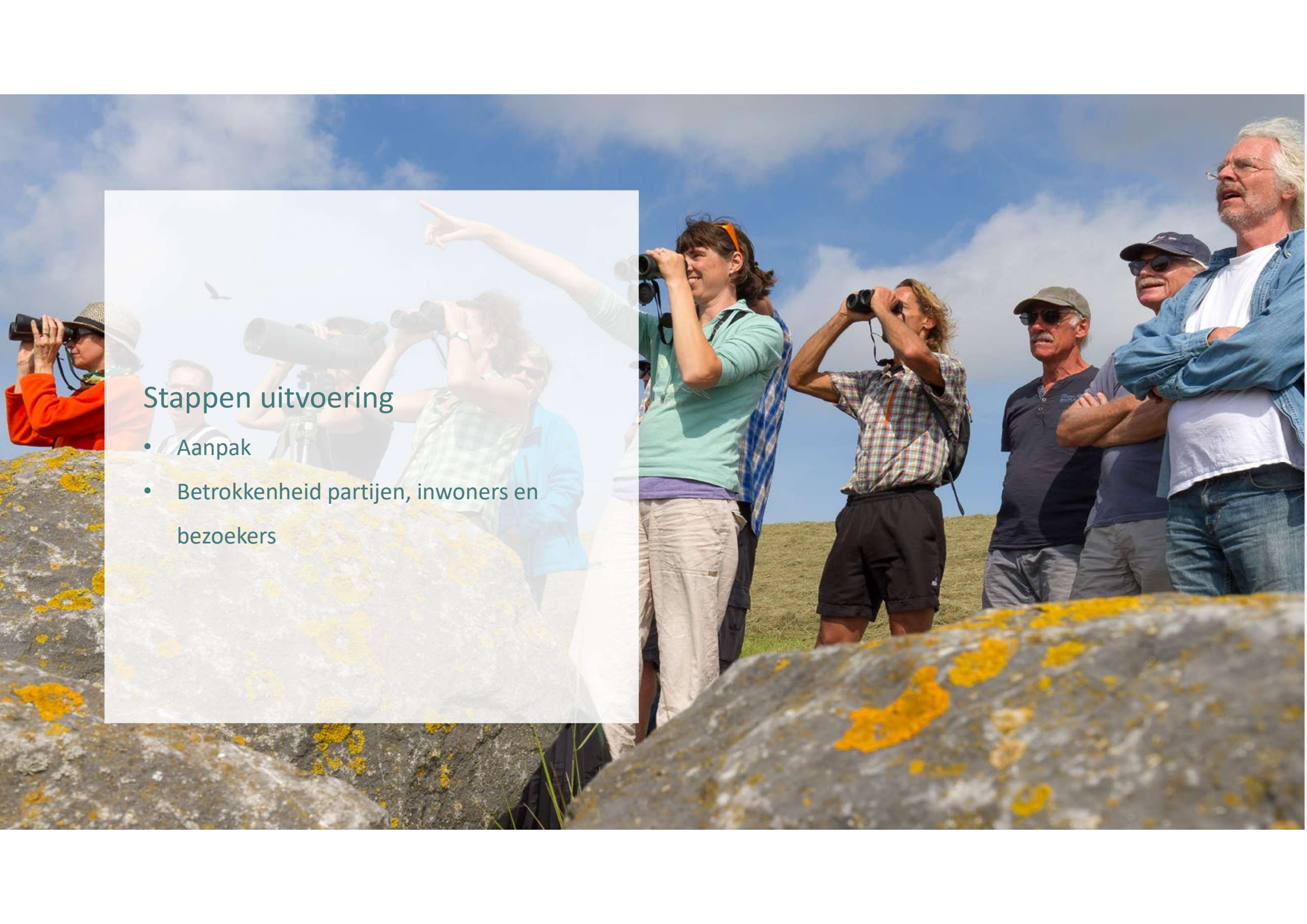
“Schiermonnikoog is wat ons betreft in 2050 onverminderd het eiland van ruimte, stilte, duisternis en vrije natuur. Het samenspel van de weidse zee en het strand, met altijd overal vogels, is Schiermonnikoog ten voeten uit.”

Ambities

Dit wensbeeld voor 2050 wordt in het Ambitieplan uitgewerkt in verschillende thema's, met bijbehorende ambitie en concretisering:

- We zetten ons in voor het beschermen en versterken van de natuur;
- We streven naar een zelfvoorzienend eiland;
- We werken samen aan natuurinclusieve landbouw en toekomstbestendigheid;
- We willen dat mensen het eiland beleven in balans tussen recreatie en natuur;
- We versterken de identiteit van Schiermonnikoog door het behouden van cultuurhistorie;
- We zijn meer verbonden met onze omgeving;
- We doen het samen;
- Initiëren en structureren van activiteiten op het gebied van onderzoek.

A group of people are gathered on a rocky, grassy hillside, engaged in birdwatching. Several individuals are using binoculars and telescopes to observe the sky. One person in the foreground is pointing upwards. The scene is set against a clear blue sky with a few wispy clouds and a single bird in flight. The foreground features large, grey rocks with patches of yellow lichen.

Stappen uitvoering

- Aanpak
- Betrokkenheid partijen, inwoners en bezoekers

Aanpak

Deze opdracht is uitgevoerd aan de hand van de volgende stappen:

1. Documentenanalyse
2. Interviews met leden van het Overlegorgaan, kerngroepen, inwoners
3. Gesprekken met de begeleidingscommissie
4. Gesprek Overlegorgaan over bevindingen
5. Ophaalronde inwoners en bezoekers: enquête Schitterend Schiermonnikoog
6. Bespreken concept in Overlegorgaan
7. Afronding

Betrokkenheid partijen, inwoners en bezoekers

Voor het onderzoek is er gebruik gemaakt van interviews en een enquête via Schitterend Schiermonnikoog om inzichten van betrokken partijen, bewoners en bezoekers op te halen:

Dit om de mening van bewoners en bezoekers breder op te halen. Deze enquête is in totaal 67 keer ingevuld, waarvan 28 door bewoners.

1. Interviews

In het kader van dit governance-onderzoek zijn er gesprekken gevoerd met leden van het Overlegorgaan. Aanvullende is er gesproken met betrokken inwoners, online of groepsbijeenkomsten met specifieke doelgroepen, waaronder ondernemers en jongeren. In bijlage 2 is een overzicht opgenomen van de partijen en doelgroepen die zijn geïnterviewd.

2. Enquête via 'Schitterend Schiermonnikoog'

Naar aanleiding van een suggestie tijdens de rondvraag van de bespreking van de eerste resultaten van het governance-onderzoek (Overlegorgaan, 22 mei 2025) is aanvullend een enquête uitgezet via Schitterend Schiermonnikoog.

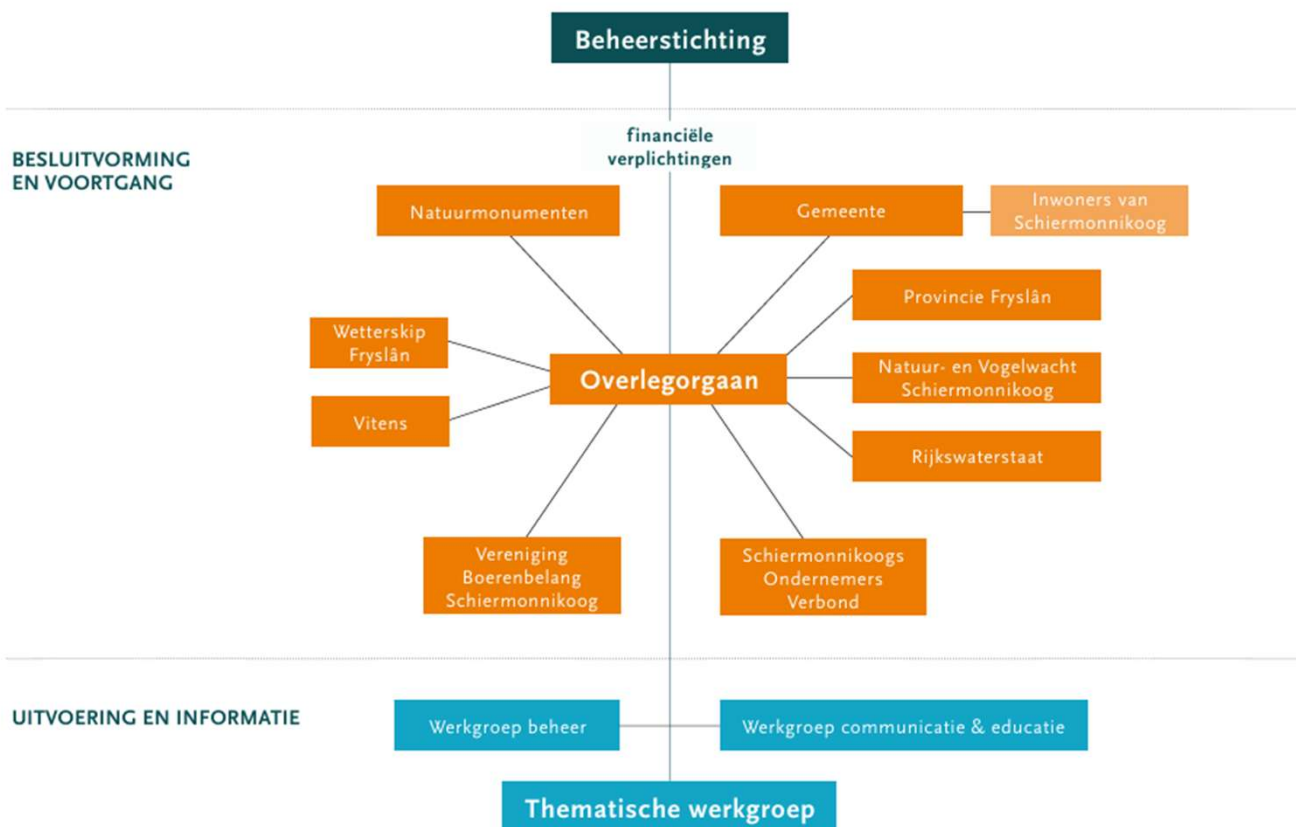
Bevindingen gesprekken en enquête

- Organisatie (formeel, hoe werkt het)
- Partijen
- Overlegorgaan
- Werkgroepen
- Beheerstichting
- Publieksavond

Organisatiestructuur

FINANCIEEL BEHEER

Bron: Ambitieplan

Organisatie structuur algemeen

Formele structuur

Nationaal Park Schiermonnikoog is een samenwerkingsverband van terreinbeheerder, overheden en belangenorganisaties. De bestuurlijke vertegenwoordigers van deze partijen vormen gezamenlijk het Overlegorgaan. De vergaderingen van het Overlegorgaan vinden plaats onder leiding van een onafhankelijk voorzitter. De onafhankelijke secretaris wordt gedetacheerd door provincie Fryslân. IVN Fryslân coördineert de samenwerking op het gebied van communicatie en educatie. Het overlegorgaan wordt inhoudelijk ondersteund door twee werkgroepen. De beheerstichting vervult een rol bij het aangaan van financiële verplichtingen binnen deze structuur.

Bevindingen uit de gesprekken

Uit de gevoerde gesprekken komt naar voren dat deze structuur door betrokken partijen als duidelijk wordt ervaren en dat de verantwoordelijkheden helder zijn vastgelegd in het Ambitieplan. Volgens geïnterviewden functioneert de structuur goed en past deze bij de organisatie en ambities.

Uitgangspunten Nationale parken (Beleidsprogramma 2023-2030)

1. De nationale parken vormen een topcollectie van Nederlandse natuur- en landschapsgebieden
2. Nationale parken zijn samenwerkingsverbanden van overheden, grondeigenaren, terreinbeherende organisaties en diverse partners voor natuureducatie, ondernemers, waterschappen, land- en tuinbouw en bewoners. Ze nemen geen beleids- of beheertaken over van partijen.
3. Natuurbescherming loopt via de provincie. Nationale parken liggen allemaal binnen het NNN en zijn vaak onderdeel van het N2000 netwerk.
4. Samenwerken is de sleutel voor succes

Partijen binnen de samenwerking

Partijen	Verantwoordelijkheid
Gemeente Schiermonnikoog	Voorzieningen, vertegenwoordiging inwoners, lokale economie, duurzame recreatie, goede betrokkenheid lokale gemeenschap
Wetterskip Fryslân	Waterveiligheid primaire kering, watersysteem eiland
Rijkswaterstaat Noord-Nederland (district)	Beheerder Waddenzee (natuurbeheer, nautisch beheer, onderhoud vaargeul Lauwersoog-Schiermonnikoog) en Noordzee
Provincie Fryslân	Realisatie natuurbeleid, vergunningverlening Natuurbeschermingswet, nationale parken in Fryslân
De vereniging Natuurmonumenten ('Natuurmonumenten')	Natuurbeheerder
Vitens	Drinkwaterwinning en levering, strategisch grondwaterbeheer
Schiermonnikoogs Ondernemers Verbond	Inbreng belangen lokale ondernemers
Natuur- en Vogelwacht Schiermonnikoog	Inbreng belangen vanuit natuur- en vogelwacht
Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog	Inbreng belangen vanuit de landbouw

Overlegorgaan (1)

Samenstelling

Nationaal Park Schiermonnikoog is een **samenwerkingsverband** van terreinbeheerders, overheden en lokale belangenorganisaties. Bestuurlijk vertegenwoordigers van deze organisaties vormen samen het Overlegorgaan.

De vergaderingen van het Overlegorgaan vinden plaats onder leiding van een onafhankelijk voorzitter. De onafhankelijke secretaris wordt gedetacheerd door provincie Fryslân. IVN Fryslân coördineert de samenwerking op het gebied van communicatie en educatie.

Taak

Het Overlegorgaan stuurt o.a. op de uitvoering van het Ambitieplan en Uitvoeringsagenda, jaarplannen en stelt het beheer- en inrichtingsplan en de begroting vast. Discussie en besluitvorming vindt plaats in dit gezamenlijk overleg. Als het gaat over beleidskeuzes en concrete maatregelen hebben partners in het Overlegorgaan ieder hun eigen rol en verantwoordelijkheid.

Besluitvorming in het Overlegorgaan en mandaat

Het Overlegorgaan is geen zelfstandig rechtspersoon en heeft daarmee geen juridische status. Wat het Overlegorgaan besluit wordt uitgevoerd door de partijen binnen het Nationaal Park. Er wordt daarbij gestreefd naar consensus in besluitvorming. Partijen agenderen indien nodig zelf onderwerpen en zorgen ervoor dat ambities terugkomen in beleidsvisies van betrokken overheden.

Overlegorgaan (2)

Hoofdpijnen uit de gesprekken

Deelnemers van het Overlegorgaan waarderen het overleg als ontmoetingsmoment om te netwerken en op de hoogte te worden gesteld van lopende projecten. De sfeer wordt doorgaans als prettig ervaren en de setting, 's avonds met overnachting en ruimte om na te praten, draagt daaraan bij. Ook is er brede interesse voor wat er wordt besloten en is er behoefte om verslagen achteraf te kunnen inzien.

Tegelijkertijd zijn er aandachtspunten. De opkomst wordt vaak beperkt ervaren; het is laagdrempelig om af te zeggen, waardoor niet alle partijen bestuurlijk vertegenwoordigd zijn. Dit valt ook op bij de inwoners die op de publieke tribune aanwezig zijn *“inwoners zijn soms meer betrokken dan bestuurders van de wal”*. Daarnaast is er de afgelopen jaren veel wisseling geweest in de personen die partijen vertegenwoordigen.

Aangegeven is dat er veel agendapunten zijn. De onderwerpen zijn met name toelichtend, met hamerstukken zoals jaarplannen en financiën. Inhoudelijk staan met name de beheervraagstukken op de agenda. Aangegeven wordt dat dit onderwerp weinig inspireert en soms felle discussies uitlokt. Dit wordt niet als inspirerend ervaren en draagt soms bij aan een onprettige sfeer.

Verder spelen parallelle trajecten, zoals 1EILAUN, waarin juist de 'leukere' inhoudelijke onderwerpen worden besproken. Voor vertegenwoordigers van het vasteland is het bovendien lastig om voor beide trajecten afzonderlijk naar het eiland te reizen. Door enkelen wordt aangegeven dat zij zich afvragen waarom bepaalde onderwerpen, zoals de strandvisie, niet binnen het Overlegorgaan worden besproken. Daarbij ontstaat het gevoel dat er buiten het Overlegorgaan om zaken worden georganiseerd en besloten.

Er is een duidelijke wens om weer meer inspiratie en inhoudelijke verdieping terug te brengen in het Overlegorgaan.

Overlegorgaan (3)

Ervaringen inwoners en bezoekers op basis van de enquête

Uit de enquête van Schitterend Schiermonnikoog blijkt dat 22 van de 67 respondenten wel eens een overleg van het Overlegorgaan bijwoont. Voornaamste reden is om op de hoogte te zijn van wat er speelt. Gevolgd door 'het interessant te vinden', om een stem te laten horen of het als bewoner/bezoeker belangrijk vindt om erbij te zijn. Vooral de niet bewoners hebben aangegeven de overleggen van het Overlegorgaan niet bij te wonen, met als voornaamste reden de reisafstand. Enkel daarvan spreken de wens uit om online of vrijdag bij elkaar te komen.

Onder de respondenten is een wisselend beeld over de bijeenkomsten. Sommigen ervaren de vergaderingen als nuttig en waarderen de aanwezigheid van eilanders aan tafel en de ruimte voor de rondvraag. Anderen ervaren de vragenronde juist negatief, door het gevoel dat standpunten vaak worden herhaald. Er is behoefte aan meer openheid en oprechte luisterhouding van zowel leden aan tafel als toehoorders. Vergaderingen worden soms als saai of intimiderend omschreven. Formele agendapunten zouden sneller afgehandeld mogen worden.

Opvallend is dat 15 respondenten (waarvan 9 inwoners) aangeven zich onvoldoende vertegenwoordigd te voelen in het Overlegorgaan. Het gaat hierbij om inwoners en vaste gasten, die niet zijn aangesloten bij de natuur-en vogelwacht, agrariërs of ondernemers. Zij voelen zich ook niet voldoende vertegenwoordigd door de gemeente.

Werkgroepen

Rol en samenstelling

Het Overlegorgaan wordt ondersteund door twee vaste werkgroepen die discussies voorbereiden en uitvoering geven aan het uitvoeringsprogramma. Beide werkgroepen komen gemiddeld vier keer per jaar samen.

- De Werkgroep Beheer richt zich op de inrichting, het beheer en de ontwikkeling van het park en bestaat uit vertegenwoordigers van overheden, natuurorganisaties, ondernemers en de vereniging boerenbelang. De secretaris van het park is voorzitter.
- De Werkgroep Communicatie en Educatie focust op betrokkenheid van publiek via communicatie, voorlichting en educatie. Deze groep bestaat uit vertegenwoordigers van o.a. de VVV, inwoners, onderwijs en andere lokale partijen. De coördinator Communicatie & Educatie is voorzitter.
- Tijdelijke werkgroepen kunnen worden ingesteld voor specifieke onderwerpen of vraagstukken.

Hoofdpijnen uit de gesprekken

De herinvoering van twee werkgroepen (beheer en communicatie) wordt door betrokkenen als positief gezien. Beide werkgroepen functioneren over het algemeen goed: er wordt constructief samengewerkt aan de voorbereiding van onderwerpen en er is ruimte voor inhoudelijke uitwisseling. Er is enerzijds de behoefte om elkaar vaker te spreken. Die wens botst soms met de beperkte beschikbaarheid van leden die van buiten het eiland komen.

Binnen de werkgroep Beheer zijn in het verleden stevige discussies gevoerd, waarbij niet alle deelnemers de omgeving als veilig ervoeren. Inmiddels wordt de sfeer als positief ervaren, mede dankzij de komst van een nieuwe secretaris.

Beheerstichting

Rol en samenstelling

De beheerstichting is een stichting die de financiële middelen van het Nationaal Park beheert en subsidie aanvragen kan doen. De stichting heeft verder geen uitvoerende rol. De stichting bestaat uit de penningmeester, de voorzitter van het Overlegorgaan, een vertegenwoordiger vanuit het Overlegorgaan en de secretaris.

Hoofdpijnen uit de gesprekken

De beheerstichting is feitelijk een juridisch en financieel vehicle. Vanuit één van de betrokken organisaties is aangegeven dat de rol en positie binnen de organisatie van het Nationaal Park onduidelijk is. In de gesprekken is dit onderwerp verder beperkt aan bod gekomen.

Publieksavond (1)

Rol

Twee weken voorafgaand aan het Overlegorgaan wordt in het dorps huis een publieksavond georganiseerd, met als doel bewoners te informeren en inbreng op te halen voor de onderwerpen die in het Overlegorgaan aan de orde komen.

Hoofdpijnen uit de gesprekken

De publieksavond wordt in het algemeen gewaardeerd: “We willen het niet kwijt.” Aangegeven wordt dat de inhoudelijke betrokkenheid en kennis van de deelnemers groot is. De sfeer is in het algemeen prettig, de opkomst van het eiland goed, maar niet representatief.

Uit de gesprekken komt naar voren dat de huidige **vorm nog** onvoldoende inspirerend is voor een brede groep deelnemers. Met name jongeren geven aan dat de ouderwetse vergadersetting weinig aanspreekt. Daarnaast vindt deze groep het onduidelijk wat er gebeurt met de inbreng uit de bewonersavond. Dit wordt door meerdere geïnterviewde betrokken inwoners aangegeven. Zij zouden vooraf meer duidelijkheid willen hebben over: Waar gaan de inwoners wel/niet over? Wat wordt er met de inbreng gedaan?

Tussen de publieksavond en het Overlegorgaan zou een gesprek tussen de gemeente en eilandvertegenwoordigers (natuur en vogelwacht, agrariërs en ondernemers) plaats moeten vinden. Doel hiervan is het bespreken van de input van de publieksavond en het bepalen wat en hoe deze wordt ingebracht richting het Overlegorgaan. De vraag wordt gesteld dit gesprek altijd voldoende wordt gevoerd.

Er is kritiek op de dynamiek tijdens publieksavonden: enkele uitgesproken en kritische deelnemers domineren soms het gesprek, waardoor andere stemmen minder gehoord worden.

Doordat niet alle partijen uit het Overlegorgaan aanwezig zijn bij de publieksavonden blijven inhoudelijke vragen soms onbeantwoord. Er is behoefte aan aanwezigheid van partijen, met name van Natuurmonumenten.

Publieksavond (2)

Ervaringen inwoners en bezoekers op basis van de enquête

Iets meer dan de helft van de respondenten geeft aan wel eens een publieksavond bij te wonen. 20 van de 27 respondenten die op het eiland wonen geven aan hier vaak, regelmatig of soms bij te zijn.

Als belangrijkste redenen om een publieksavond bij te wonen wordt genoemd:

- 1) op de hoogte te blijven van wat er speelt (19);
- 2) omdat ze het belangrijk vinden als bewoner of bezoeker (13);
- 3) omdat ze het leerzaam vinden (7).

Over het algemeen waarderen de respondenten de publieksavond en geven aan deze te willen behouden. Men waardeert met name de vaste gelegenheid om mee te denken over onderwerpen van het Overlegorgaan en is positief over de wijze waarop de Publieksavond door de nieuwe voorzitter wordt geleid.

Respondenten die niet aanwezig zijn op de publieksavond geven aan dat de afstand tot het eiland en het gebrek aan digitale alternatieven de voornaamste redenen zijn om niet aanwezig te zijn. Dit wordt met name aangegeven door respondenten die niet op het eiland wonen.

Voor veel respondenten is het onduidelijk wat er met de inbreng van de publieksavond wordt gedaan. Slechts 9 respondenten geven aan het gevoel te hebben dat er iets wordt gedaan met de inbreng tijdens de publieksavond.

Verder worden volgende verbeterpunten ten aanzien van de publieksavond aangegeven:

- Er is behoefte aan meer ruimte voor *alle* deelnemers;
- Het organiseren van thematische, inhoudelijke avonden;
- Vooraf duidelijke uitleg over waar wel of geen invloed op mogelijk is, en feedback geven over wat er met de inbreng van de publieksavond wordt gedaan;
- Behoefte aan meer interactie met eilandvertegenwoordigers tijdens de publieksavond;

De resultaten zijn in lijn met de enquête die in 2020 is gehouden: Ook daar kwam de behoefte naar meer inhoudelijke presentaties naar voren.

Conclusies uit de gesprekken

- Organisatie
- Behoeftte aan frisse doorstart
- Betrokkenheid eilanders
- Zichtbaarheid
- Inspiratie
- Rol van de terreinbeheerder

Organisatie

- De ‘formele’ organisatie voldoet. De structuur van het Overlegorgaan, de onafhankelijke voorzitter en secretaris, de werkgroepen en beheerstichting wordt als toereikend gezien en passend bij de ambities. De structuur wordt door betrokken partijen als duidelijk ervaren en dat de verantwoordelijkheden helder zijn vastgelegd in het Ambitieplan.
- Het functioneren van de governance hangt veel meer samen met de invulling ervan (onderlinge wisselwerking, samenstelling, competenties etc.). Dit komt in de volgende sheets terug.
- Om slagvaardig aan de slag te kunnen met de uitwerking van het Ambitieplan en bijbehorende Uitvoeringsagenda kunnen (tijdelijke) themagroepen met een duidelijke opdracht worden ingericht. De structuur en het Ambitieplan voorziet ook in de instellen van tijdelijke werkgroepen.
- Uit de gesprekken komt naar voren dat het borgen van afspraken die in het Overlegorgaan zijn gemaakt, kwetsbaar is en valt of staat met personen. Er is behoefte aan het uitschrijven van taken, bevoegdheden en rollen. Ook de borging van besluiten binnen het Overlegorgaan moet beter worden vastgelegd.
- Het is voor bewoners soms onduidelijk waar het Nationaal Park wel en niet over gaat, en waar men over mee kan praten en wat de invloed/doorwerking daarvan is.

Behoefte aan frisse doorstart

- Zowel bij inwoners als leden van het Overlegorgaan is er behoefte aan een ‘frisse doorstart’. Tegelijk wordt ook aangegeven dat er de afgelopen periode veel is verbeterd.
- In de terugblik wordt in de gesprekken aangegeven dat de relatie tussen bewoners en Natuurmonumenten onder druk heeft gestaan. Ook wordt aangegeven dat er (teveel) negatieve aandacht is geweest voor beheerkwesties.
- Tegelijk geven zowel partijen uit het Overlegorgaan als inwoners aan dat er het afgelopen jaar al stappen in de goede richting zijn gezet met de communicatie, de verbindende kwaliteiten van nieuwe voorzitter en secretaris en het organiseren van inhoudelijke themagesprekken. Deze verbeteringen dragen bij aan wederzijds begrip.
- Samen met het positief gewaardeerde proces richting het Ambitieplan wordt het gezamenlijk uitwerken van de Uitvoeringsagenda gezien als momentum om oude discussies achter te laten en gezamenlijk te bouwen aan een nieuw verhaal voor Nationaal Park Schiermonnikoog. Samen met inwoners die al langere tijd betrokken zijn, en nieuwe generaties zoals jonge ondernemers op het eiland.

Betrokkenheid eilanders

- De betrokkenheid van eilanders bij Schiermonnikoog en het Nationaal Park is groot. Inwoners beschikken over gebiedskennis en zijn gemotiveerd om die actief in te brengen. Op dit moment kan inbreng plaatsvinden via de publieksavond of vertegenwoordiging in het Overlegorgaan. Voor specifieke onderwerpen, zoals bij Wij&Wadvogels, wordt gebruik gemaakt van de enquête tool Schitterend Schiermonnikoog.
- De mogelijkheid tot structurele inbreng wordt gewaardeerd. Inwoners geven ook aan liever praktisch mee te denken en kennis in te brengen bij concrete opgaven/projecten. Het nieuwe begrazingsplan wordt daarbij genoemd als voorbeeld van hoe kennis en betrokkenheid van bewoners benut kunnen worden.
- De wisselwerking tussen bewoners, de publieksavond en de vertegenwoordiging in het Overlegorgaan kan beter. Sommige bewoners voelen zich niet vertegenwoordigd in het Overlegorgaan. Ook is niet altijd duidelijk hoe de doorwerking is van de inbreng van tijdens de Publieksavond.
- Eilanders zijn onverminderd trots op het eiland, deze trots zou er ook weer voor het Nationaal Park moeten komen. Dit vraagt om inspanning van twee kanten: van sommige inwoners om negativiteit uit het verleden los te laten, bij het Nationaal Park en de beheerder om inwoners op een juiste manier te betrekken.

Zichtbaarheid naar binnen en naar buiten

- Het vergroten van de zichtbaarheid van Nationaal Park Schiermonnikoog voor bezoekers is als belangrijke ambitie in het Ambitieplan opgenomen. Het jaarverslag en jaarplan Communicatie & Educatie wordt daarbij positief ontvangen. De uitvoering draagt positief bij aan de zichtbaarheid van het Nationaal Park bij zowel inwoners als bezoekers.
- Er is behoefte aan meer zichtbaarheid vanuit het Nationaal Park voor inwoners. Zij geven aan dat het Nationaal Park onvoldoende zichtbaar is. Niet ieder is bekend met de ambities uit het Ambitieplan, betrokken inwoners hadden deze graag ontvangen.
- De enquête laat zien dat een meerderheid van de respondenten een duidelijk beeld heeft van waar het Nationaal Park voor staat. Bij sommigen bestaat het beeld dat Natuurmonumenten en het Nationaal Park hetzelfde zijn, waardoor onduidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is en waar men terecht kan met vragen of ideeën.
- De huidige communicatie en participatie mogelijkheden sluiten minder goed aan bij jongeren. Dit blijkt ook uit de resultaten vanuit Schitterend Schiermonnikoog, Slechts één van de 67 respondenten is jonger dan 40 jaar. Uitnodigingen worden als ouderwets ervaren en er is behoefte aan gesprekken in kleinere groepen met eigen generatiegenoten.
- De nieuwsbrief van Natuurmonumenten wordt door inwoners gewaardeerd en gezien als een vernieuwende vorm van communicatie. Tegelijkertijd geeft de werkgroep aan dat het hierdoor lastig is om vanuit het Nationaal Park ook een nieuwsbrief te sturen.
- Naast communicatie richting inwoners speelt ook zichtbaarheid/verbinding met ondernemers een rol. Het gastheerschap wordt gewaardeerd maar uit de gesprekken komt naar voren dat dit niet bij alle (nieuwe) ondernemers bekend is.

Inspiratie

- De vergaderingen van het Overlegorgaan worden momenteel door betrokkenen als te weinig inspirerend ervaren. De overvolle agenda en terugkerende beheer kwesties, zoals begrazing en de konijnenpopulatie, dragen bij aan een gevoel van herhaling. Daarbij speelt mee dat meer enthousiasmerende thema's elders zijn belegd, bijvoorbeeld binnen initiatieven als 1EILAUN.
- Er is de wens voor meer inhoudelijke onderwerpen te agenderen, zowel tijdens de publieksavond als bij het Overlegorgaan. Specifiek voor de publieksavond is er ook een wens voor meer interactie met de eilandvertegenwoordigers en actieve werkvormen.
- De thema's uit het Ambitieplan bieden kansen om inhoudelijke, inspirerende onderwerpen toe te voegen aan de agenda.
- Er is waardering voor de verbindende rol van de voorzitter en de secretaris. Hun samenbindend leiderschap, in goede wisselwerking met de beheerder en de burgemeester is belangrijk.

De terreinbeheerder op het eiland

- De relatie tussen kritische bewoners en het Nationaal Park heeft de afgelopen jaren onder druk gestaan. Tegelijk constateren we dat er de afgelopen jaren veel verbeterd is.
- Bij sommigen bestaat het beeld dat Natuurmonumenten en het Nationaal Park hetzelfde zijn, waardoor onduidelijk is wie waarvoor verantwoordelijk is en waar men terecht kan met vragen of ideeën.
- Niet alleen de terreinbeheerder maar ook kritische bewoners hebben een rol in het verbeteren van de samenwerking en stemming in het Nationaal Park.
- Voor de waardering van de beheerder op het eiland worden als belangrijke aspecten genoemd:
 - Heldere communicatie;
 - Duidelijkheid waar de beheerder eigen vrijheid in handelen heeft en waar niet;
 - Ruimte voor eiland specifieke oplossingen (binnen de ruimte van de opdracht);
 - Organiseren van wederzijds open en respectvolle communicatie (ook bijv. buiten de gebiedsavonden en themasessies);
 - Binding/zichtbaarheid op het eiland voor beheerders (uiteraard zo mogelijk).

A group of children are gathered around a clear plastic container on a sandy beach. One child is holding a small white object, possibly a shell or a piece of coral, and looking at it closely. Another child is holding a red shovel. The children are wearing summer clothes like shorts and t-shirts. The scene is outdoors, likely at a beach or a coastal area.

Bijlagen

- Geraadpleegde documenten
- Geïnterviewden
- Resultaten enquête

Bijlage 1: Geraadpleegde documenten

- [Ambitieplan, Nationaal Park Schiermonnikoog, 2024](#)
- [Beleidsprogramma Nationale Parken 2024-2030, 2024](#)
- [Presentatie jaarverslag en jaarplan communicatie en educatie, OO mei 2025](#)
- [Resultaten enquête overlegorgaan Nationaal Park Schiermonnikoog, Nationaal Park via Schitterend Schiermonnikoog, 2020](#)

Bijlage 2: Geïnterviewden

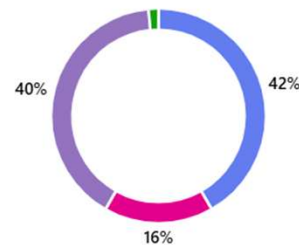
Organisatie	Geïnterviewden
Gemeente Schiermonnikoog	Ineke van Gent/burgemeester
Provincie Fryslân	Menko Groeneweg, Anneke Jansma-Twijnstra
Nationaal Park Schiermonnikoog (voorzitter en secretaris)	Klaas Fokkinga, Durk Holwerda
Stichting NP Schiermonnikoog (penningmeester)	Erik Gerbrands
Wetterskip Fryslân	Remco van Maurik (DB-lid) en Rixt Wind
Natuurmonumenten	Rombout Bennema
Vitens	Gerben Korte
Rijkswaterstaat, district Waddenzee	Gijs Coenraads
Vereniging Boerenbelang Schiermonnikoog	Martin Hagen

Organisatie	Geïnterviewden
Schiermonnikoogs Ondernemers Verbond	Nienke Broekstra
Natuur- en Vogelwacht Schiermonnikoog	Andre Duiven
Leden werkgroepen beheer en communicatie	bijeenkomst
Jonge ondernemers	3 jonge ondernemers
Betrokken bewoners	6 betrokken inwoners
Gastheer	1 gastheer
Van der Lee	2 werknemers

Bijlage 3: Resultaten enquête Schitterend Schiermonnikoog (1)

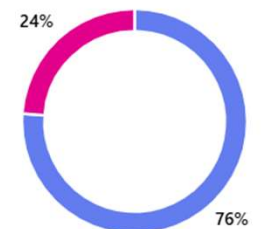
1. Op welke manier ben je verbonden met Schiermonnikoog?

Ik woon op Schiermonnikoog	28
Ik heb een vakantiehuis op Schiermonnikoog	11
Ik werk op Schiermonnikoog	0
Ik bezoek Schiermonnikoog regelmatig	27
Andere	1

3. Ben je op de hoogte van hoe het Nationaal Park georganiseerd en bestuurd wordt?

ja	51
nee	16

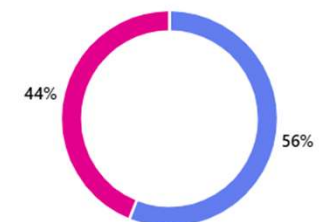
2. Wat is je leeftijd?

jonger dan 20 jaar	0
tussen de 20 en de 40 jaar	1
tussen de 40 en de 67 jaar	35
67 jaar of ouder	31

4. Kent u het ambitieplan van het Nationaal Park? (<https://www.np-schiermonnikoog.nl/app/uploads/2024/07/Ambitieplan-NP-Schiermonnikoog-definitief-1-juli-24.pdf>)

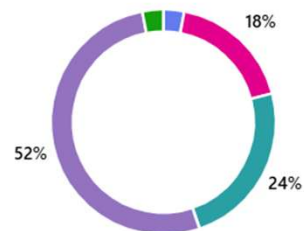
ja	37
nee	29

Bijlage 3: Resultaten enquête Schitterend Schiermonnikoog (2)

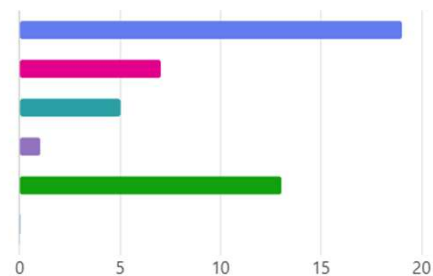
5. Woon je wel eens de publieksavond bij?

ja, altijd	2
ja, regelmatig	12
ja, soms	16
nee, nooit	35
nee, nooit meer	2

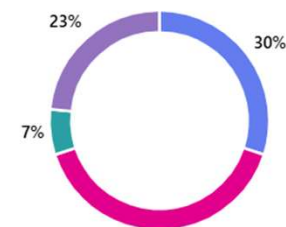
6. Waarom kom je?

Ik blijf op de hoogte van wat er speelt	19
Ik vind het interessant of leerzaam	7
Ik vind het belangrijk dat mijn stem gehoord wordt	5
Ik zie het als een plek om te netwerken	1
Als bewoner/bezoeker vind ik het belangrijk om hier te zijn	13
Andere	0

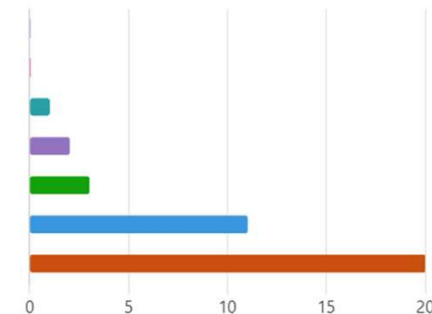
7. Heb je het gevoel dat er iets gedaan wordt met jouw mening of inbreng tijdens de publieksavond?

ja, meestal wel	9
soms	12
nee, nooit	2
niet van toepassing/geen mening	7

11. Als je niet komt: waarom kom je niet?

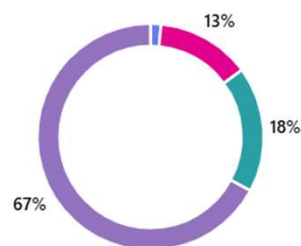
Ik hoor weinig nieuws	0
Het is te formeel	0
Mijn inbreng wordt niet serieus genomen	1
Het is niet inspirerend	2
Ik vind de sfeer onprettig	3
Het tijdstip komt slecht uit	11
Andere	20

Bijlage 3: Resultaten enquête Schitterend Schiermonnikoog (3)

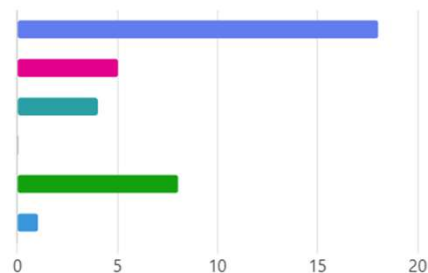
13. Woon je wel eens vergaderingen van het Overleg Orgaan van het Nationaal Park bij?

Ja, altijd	1
Ja, regelmatig	9
Ja, soms	12
Nee, nooit	45

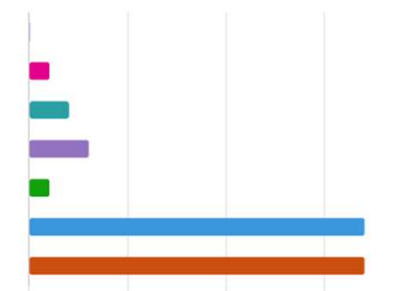
14. Waarom kom je?

Ik blijf op de hoogte van wat er speelt	18
Ik vind het interessant of leerzaam	5
Ik vind het belangrijk dat mijn stem gehoord wordt	4
Ik zie het als een plek om te netwerken	0
Als bewoner/bezoeker vind ik het belangrijk om hier te zijn	8
Andere	1

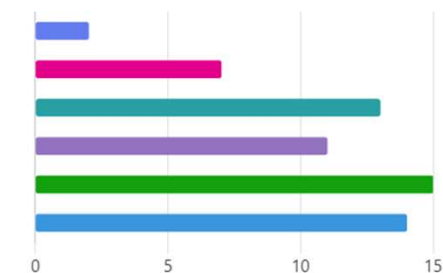
18. Als je niet komt: waarom kom je niet?

Ik hoor weinig nieuws	0
Het is te formeel	1
Mijn inbreng wordt niet goed meegenomen	2
Het is niet inspirerend	3
Ik vind de sfeer onprettig	1
Het tijdstip komt niet goed uit	17
Andere	17

20. Voelt u zich voldoende vertegenwoordigd in het Overleg Orgaan?

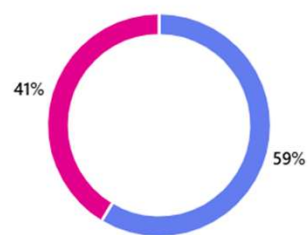
Ja, via de landbouw	2
Ja, via de ondernemers(vereniging)	7
Ja, via de natuur en vogelwacht	13
Ja, via de gemeente	11
Nee	15
Andere	14

Bijlage 3: Resultaten enquête Schitterend Schiermonnikoog (4)

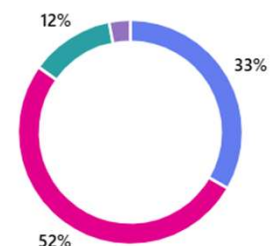
21. Hoe zou de vertegenwoordiging in het overlegorgaan beter kunnen?

- Het is prima zo 34
- Andere 24

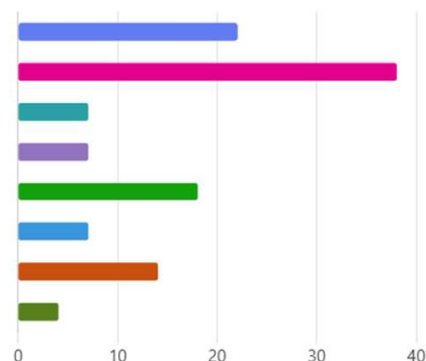
23. Vind je het duidelijk wat het Nationaal Park doet en waar het voor staat?

- ja 22
- redelijk 34
- nee 8
- geen mening 2

22. Op welke manier word je het liefst betrokken bij het Nationaal Park?

- Inhoudelijke lezingen 22
- Online raadplegingen /enquêtes 38
- Kleinere groepsgesprekken en persoonlijke gesprekken 7
- Via (lokale) organisaties of verenigingen 7
- Via de dorpsgemeenschap of dorpsbelangen 18
- Door actief bij te dragen 7
- Ik vind het prima zo 14
- Andere 4

24. Op welke manier wilt u geïnformeerd worden over wat er speelt binnen het Nationaal Park?

- via de Dorpsbode 29
- via de Huis aan huis brief 15
- via Schitterend Schiermonnikoog 22
- via een (digitale) nieuwsbrief 41
- via moderne media (zoals bv. social media en podcasts) 13
- excursie(s) 13
- Andere 2

